

Поняттєві компоненти терміноконцептів на позначення інвалідності в сучасній турецькій мові

М. П. Цвид, Г. Ю. Спотар-Аяр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут філології
Corresponding author. E-mail:tsvyd.mariana@gmail.com

Paper received 14.02.22; Accepted for publication 25.02.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2022-264X77-14>

Анотація. Наукова розвідка присвячена вивченню поняттєвих компонентів терміноконцептів на позначення інвалідності в сучасній турецькій мові. У роботі досліджено специфіку термінів на позначення осіб з інвалідністю, їхню семантичну складову та конотацію, з якою вони функціонують у різних дискурсах та вживаються у різних комунікативних ситуаціях. Розглянуто процес заміни термінів з негативним значенням у законодавчих актах. Проаналізовано вплив негативної конотації терміноконцепту на зміну термінологічного апарату і створення нового терміна-замісника, який не має негативного значення. Також окреслено проблеми термінологічної непорядкованості та пошуку еквіваленту при перекладі лексем на позначення осіб з інвалідністю.

Ключові слова: термін, інвалідність, особа з інвалідністю, терміноконцепт, турецька мова.

Актуальність теми. Початок ХХІ століття характеризується особливою увагою до питань імплементації принципів, які забезпечують рівність та цінність кожного індивідууму, засудженням дискримінації за будь-якою ознакою. Сьогодні країни усього цивілізованого світу об'єднують свої зусилля задля забезпечення рівних можливостей усім людям. На порядку денному перебувають багато питань, серед яких і проблема надання влучної «ідентифікації» та «номінації» явищам та особам, які унеможливають будь-який вид дискримінації та дозволять усунути будь-яку нерівність у суспільстві. Відтак, актуальним постає питання вживання термінів на позначення інвалідності, які з одного боку використовуються в медичних документах, законодавчих актах, а з іншого можуть мати негативну конотацію у побутовому спілкуванні. Не менш актуальною та надзвичайно складною є проблема підбору «національного» еквіваленту такого терміна під час перекладу.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні турецького термінологічного апарату на позначення інвалідності та встановленні специфіки функціонування таких термінів та визначенні основних стратегій їхнього перекладу.

Наукова новизна роботи. Це дослідження є першою спробою аналізу семантичних компонентів терміноконцептів на позначення інвалідності в турецькій мові, специфіки їхнього функціонування та аналізу принципів їхнього перекладу. Наукова розвідка актуалізує необхідність дослідження взаємозв'язку комунікативної ситуації та реалізацією терміноконцептами на позначення інвалідності позитивного, негативного або нейтрального значення.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані під час перекладу текстів медичної, соціальної, загальносуспільної та інших тематик, для розв'язання проблеми підбору відповідника конкретного терміна, а також як приклад аналізу термінів та терміноконцептів, які вживаються з різним значенням у різних комунікативних ситуаціях.

Друга половина ХХ століття характеризується виникненням у мовознавчих школах нових підходів до аналізу та розуміння процесу виникнення термінів. Учені активно досліджують терміни як об'єкт когнітивної та соціокогнітивної лінгвістики. Як наслідок, розуміння

терміна лінгвістами трансформується з «вузького» на ширше, міждисциплінарне. Зокрема, Р. Теммерман започаткувала напрямок соціокогнітивного термінознавства, який синтезує цілі когнітивної і соціолінгвістики та розглядає термін у когніції, в соціологічному вимірі та в комунікації.

Такі тенденції продовжують поширюватися та розвиватися в ХХІ столітті. У межах соціотермінознавства, як зазначає австрійський термінознавець Й. Майкінг, термінологія вивчається в соціальній практиці, тобто в дискурсі, разом із тим досліджується соціальна та когнітивна діяльність людини. Новий підхід до ідеї репрезентації термінологічних концептів досліджувала П. Фабер, яка запропонувала перенести її замість статичної площини у розріз створення динамічних сценаріїв змін, подій, прогресу. Серед вітчизняних дослідників можна виділити Л.Ф. Борсук, яка підкреслює важливість застосування методів когнітивного та семіотичного моделювання у вивченні терміна, та О.І. Южакову, яка у своїх наукових роботах розглядає концепт як головну одиницю когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем і зазначає, що за терміном стоїть науковий концепт, сформований у результаті свідомої наукової діяльності, наукового узагальнення.[6, с. 4-8]

Під поняттям «терміноконцепту» визначаються типові когнітивні структури, які відповідають поширеним і загальноприйнятим ситуаціям в професійній спільноті, до якої належить мовець; це стереотипні, специфічні для конкретних соціальних груп моделі знання (свідомості). Також його можна розуміти як раціонально осмислений термінологічний концепт наукового, фахового, експертного знання, який має шарувату структуру, комплексний зміст, ширший-вужчий об'єм, відображений у сукупності категорійних ознак, який водночас є елементом (одиницею) певної системи в досліджуваному фрагменті реальності. [5]

У пропонованій науковій розвідці ми відходимо від розуміння того, що основним понятійним компонентом терміна є дефініція, тобто вузьке визначення предмету або явища, натомість дотримуємось теорії про багатокомпонентність семантики «терміноконцептів». У турецькій мові терміноконцепти на позначення інвалідності мають свою специфіку. Головною особливістю, яка здійснює безпосередній вплив на функціонування таких термінів, є багатокомпонентність їхнього понятійного

субстрату. Слід зазначити, що вживання лексем, які позначають інвалідність або ідентифікують осіб з інвалідністю, є одним із ключових та обговорюваних питань у соціумі, як і створення безбар'єрного середовища та інклюзивності. Важливу роль у цьому відіграє соціальна обізнаність.

У преамбулі Конвенції про права осіб з інвалідністю стверджується, що інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, та зазначається, що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищ ними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими. [2] Таким чином, питання інклюзивності та налагодження ефективної комунікації має пріоритетне значення і велику роль у цьому відіграє, у першу чергу, глибоке розуміння семантики лексем, які використовуються для позначення інвалідності.

Переважає більшість «терміноконцептів» на позначення інвалідності, складається з таких семантичних компонентів:

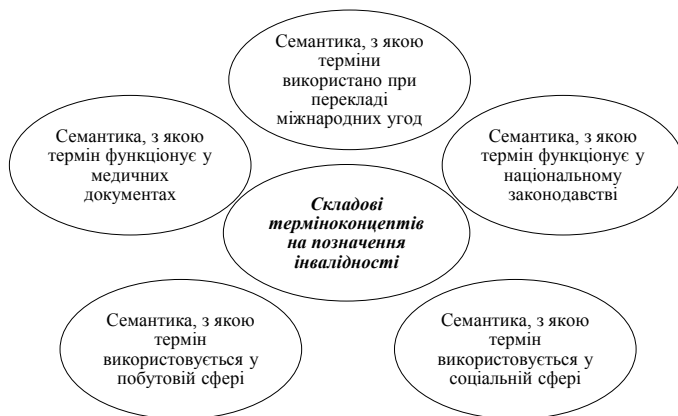

Схема 1

1) Семантика, з якою термін функціонує у медичних документах. Як точна наука, медицина не допускає варіювання назв діагнозів і вимагає уніфікованості в описі станів здоров'я та станів, пов'язаних зі здоров'ям. Це стосується довідок, виписок, протоколів та будь-якої іншої медичної документації. Чинними міжнародними документами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), які гарантують таку стандартизацію, є Десятий перегляд Міжнародної статистичної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям (МКХ-10) та Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ). Наприклад, «сліпота обох очей» за МКХ-10 має код H54.0, а «дитячий церебральний параліч» – G80.[1] Необхідно зазначити, що такого роду уніфікація позначає закріплення за кожним терміном єдиного значення.

Для більшої наочності варто розглянути та порівняти офіційні переклади Класифікатора українською та турецькою мовами. Наприклад, для позначення вад зору в МКХ-10 використовуються терміни «kör» (порушення зору), «görme bozuklukları» (розлади зору):

H53 Görme bozuklukları – Розлади зору.

H54 Körlük ve az görme – Порушення зору, включно з бінокулярною чи монокулярною сліпотою.

H54.5 Az görme, bir göz – Тяжке порушення зору

одного ока.

На позначення психологічних розладів – «*mental ve davranış bozuklukları*», «*mental retardasyon*»:

F53 Lohusalık ile ilişkili mental ve davranış bozuklukları, başka yerde sınıflandırılmamış – Розлади психіки та поведінки, пов'язані з післяпсихічним періодом, не класифіковані в інших рубриках.

F78 Diğer mental retardasyon – Інші форми розумової відсталості.

Інвалідність позначається терміном «*sakat*»:

Z82 Sakatlığa sebep olan bazı bozukluklar ve kronik hastalıklara ile öyküsü – У сімейному анамнезі певні фізичні вади та хронічні хвороби, що призводять до втрати працездатності. [1] [17]

Слід звернути увагу на те, що попри наявність в турецькій мові «національних» варіантів термінів на позначення діагнозу розумової відсталості, наприклад: *zeka geriliği*, у класифікації хвороб використаний запозичений термін. Ймовірними причинами можуть бути намір «уніфікувати» назви хвороб та намір не використовувати термін, який у побутовому спілкуванні набув негативної конотації.

Отже, для перекладу медичних довідок та інших типів документів зручним інструментом підбору назв діагнозів виступає зазначена класифікація. У Туреччині в медичних документах останніх років поряд із назвою хвороби або діагнозу в дужках зазначається код із класифікації, що своєю чергою полегшує пошук еквіваленту українською мовою.

2) Семантика, з якою термін функціонує у національному законодавстві. Натомість у законодавчих актах спостерігається явище термінологічної непорядкованості та синонімії, зокрема в турецькій мові цій проблемі присвячено єдине соціологічне дослідження С. Шішмана. Учений дослідив функціонування термінів на позначення «особи з інвалідністю» (*özürlü, sakat, engelli*) та встановив, що одночасно вони вживаються у різних типах нормативних актів, назвах організацій та державних установ, що призводить до проблеми: «із виникненням і впровадженням нових термінів у вжиток, яка з часом ще більше поглиблюється і стає такою, яку неможливо вирішити». [22, с.70]

До прикладу, після встановлення медичного діагнозу особа з інвалідністю потребує юридичної фіксації статусу: отримання відповідних рішень суду, довідок, листків тимчасової непрацездатності тощо. Станом на зараз у Туреччині чинним є *Erişkinler için Engellilik değerlendirme hakkında yönetmelik* – Положення про встановлення інвалідності для дорослих осіб, у п'ятій статті якого зазначено: «(1) *Engelli bireylere ilişkin değerlendirme çalışmalarında, sınıflandırma sistemi olarak İşlevsellik Yetiyitimi ve Sağlık Uluslararası Sınıflandırması (ICF) kullanılır.*» – 1) Під час проведення оцінки стану осіб з інвалідністю використовується Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (ICF) у якості системи класифікації.

Крім того, згідно з першою статтею цього ж Положення видаються такі два типи довідок: *Erişkinler İçin Terör, Kaza ve Yaralanmaya Bağlı Durum Bildirir Sağlık Kurulu Raporu* – медична довідка для повнолітніх, яка засвідчує перенесення випадку тероризму, аварії чи травми та *Erişkinler İçin Engellilik Sağlık Kurulu Raporu*

– медична довідка для повнолітніх про інвалідність. [16]

На відміну від згаданого Положення, де особи з інвалідністю позначаються як «*engelli*», у чинній Конституції Турецької Республіки використовуються терміни «*özürlü*», «*malül*» та «*sakat*»: «*Açık olan bakanlıklarla izinli veya özürlü olan bir bakana, diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder.*» – стаття 113. – «*За тимчасової відсутності очільника міністерства, через відпустку або інвалідність міністра, інший міністр призначається тимчасово виконуючим обов'язки*». «*Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.*» – стаття 61. – «*Держава вживає заходів для забезпечення захисту інвалідів та їх адаптації до соціального життя*». «*Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malül ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.*» – «*Держава захищає вдов і сиріт, батьки яких загинули на війні або при виконанні військових завдань, інвалідів та ветеранів і забезпечує їм гідний рівень життя в суспільстві*». [24]

Таким чином, ми спостерігаємо вживання одночасно декількох термінів, що дуже ускладнює підбір еквіваленту під час перекладу. Крім того, термінологічне розмаїття сприяє поширенню думки, що всі ці терміни є синонімами. Проте, в роз'ясненні Всесвітньої організації охорони здоров'я (*Dünya Sağlık Örgütü*) від 1981 року вказано, що на позначення інвалідності може використовуватись три лексеми, які мають різне значення з юридичної точки зору:

- *Özürlülük* (англ. impairment) – будь-яка вада або відхилення від норми у фізіологічній, психологічній, анатомічній структурі або функціях людини. До таких належать порушення опорно-рухового апарату (*iskelet sistemi bozuklukları*), порушення слуху (*işitme bozuklukları*), порушення зору (*görme ile ilgili bozukluklar*), порушення мови та мовлення (*dil ve konuşma bozukluklar*) та інші.

- *Sakatlık* (англ. disability) – це обмеження або нездатність індивіда виконувати діяльність, яка вважається нормальною для людини, причиною чого є наявність у нього вад. До таких належать порушення поведінки (*davranış sakatlıkları*), порушення комунікації (*iletişim sakatlıkları*) та інші.

- *Engellilik* (англ. handicap) – це нездатність індивіда виконувати чи завершувати повністю або частково функції, які вважаються нормальними, спричинена наявністю у нього вад та обмежень. До таких належать вади просторової орієнтації (*oryantasyonla ilgili engellilikler*), обмеження здатності самостійно пересуватись (*hareketle ilgili engellilikler*) та інші. [10]

Отже, переклад текстів, які містять юридичну термінологію, потребує особливої уваги. Слід наголосити: якщо в документації є медичний термін, то потрібно використовувати його відповідник українською мовою за класифікатором. За наявності перекладу або узгодження юридичного документа з міжнародними конвенціями, положеннями, договорами, еквівалент підбирається з офіційних перекладів міжнародних угод, ратифікованих Україною та Туреччиною. Проте, необхідно також звертати увагу на дати прийняття таких конвенцій та договорів, оскільки використання окремих термінів на позначення інвалідності може бути регламентовано

актами, які набули чинності пізніше. Як, наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього» від 2018 року були внесені зміни до низки законодавчих актів України та постановлено замість слів «інвалід», «дитина-інвалід» використовувати «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» тощо. [4]

Прикладом з турецького законодавства може слугувати чинний Закон щодо інвалідів (*Engelliler hakkında kanun*) від 2005 року, в якому до 2013 року особи з інвалідністю визначалися як «*özürlüler*», до того часу, поки окремим законодавчим актом термін було замінено на «*engelliler*». У статті 1 Закону № 6462 від 25/4/2013: а) у назві закону «*Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması*» (Внесення змін до положень деяких законів та пов'язаних наказів) термін «*Özürlüler*» замінити на «*Engelliler*». Також, у законі від 8/6/1949 року №5434 про Пенсійний Фонд Турецької Республіки у статті вилучено «*sakatlığının*» і замінено на «*engelliliğinin*». [19]

Мова поточної документації та офіційних документів, які стосуються осіб з інвалідністю, є важливим джерелом інформації про їх сприйняття у суспільстві. Терміни, які використовуються в офіційних документах, є також показником того, як розроблена на державному рівні політика щодо людей з інвалідністю змінювалася з часом. Завдяки цьому стає зрозуміло, що лексеми, які використовуються для позначення людей з фізичними або розумовими вадами, зазнали значних змін. [12, с. 125] Отже, надзвичайно важливо при вживанні та перекладі документів з турецької мови українською та навпаки звертати увагу на терміни, які є чинними на дату перекладу, адже у зв'язку зі швидким набуттям негативної конотації терміноконцептами на позначення інвалідності, термінологічний апарат швидко змінюється.

3) *Семантика, з якою терміни використано при перекладі міжнародних угод*. Як вже зазначалось, на процес формування термінологічного апарату та термінотворення мають вплив і міжнародні фактори, зокрема тенденції, що глобально поширюються серед світової спільноти, та норми, затверджені в міжнародних угодах, конвенціях. Такими документами є вже згадана раніше Конвенція про права осіб з інвалідністю ООН (2006), Декларація про права інвалідів (1975), Всесвітня програма дій стосовно інвалідів (1982), Рекомендація щодо правового захисту недобровільно госпіталізованих осіб з психічними розладами Ради Європи (1983), Резолюція 46/119 Захист осіб із психічними захворюваннями та покращення психіатричної допомоги (1992), Стандартні правила щодо урівняння можливостей інвалідів (1993), Всесвітня доповідь про інвалідність ВООЗ (2011) та інші.

Будь-яка міжнародна угода, конвенція, договір та протокол мають бути перекладені державною мовою та приведені у відповідність до національних законодавчих норм. Наприклад, Конвенція про права осіб з інвалідністю ООН (2006) (перекладена турецькою мовою) опублікована в Офіційній Газеті Турецької Республіки від 4 липня 2009 року номер випуску 27288, ратифікована рішенням Кабінету Міністрів від 27/5/2009. [14] У перекладі тексту Конвенції на позначення «людей, які

мають порушення здоров'я» один раз використовується термін «*sakathlı olan kişiler*», на позначення осіб з інвалідністю зустрічаються терміни «*engelli bireyler*» (8 разів), «*engelli kişiler*» (6 разів), «*engelli insan*» (7 разів), на позначення жінок з інвалідністю тричі використовується «*engelli kadınlar*», а на позначення дітей з інвалідністю тринадцять разів згадується «*engelli çocuklar*». [14] [2]

Таким чином, перекладаючи тексти про осіб з інвалідністю, які містять посилання на тексти міжнародних угод, слід звертати увагу на еквівалент у тексті ратифікованої конвенції (офіційний переклад), оскільки це дозволить уникнути неточностей при підборі еквівалента.

4) Семантика, з якою термін використовується у соціальній сфері. Інвалідність набуває значення не за своєю біологічною природою, а коли особа з інвалідністю перебуває з іншими людьми у соціальній та культурній сферах. Наприклад, паралізована жінка, яка є особою з інвалідністю через порушення руху, крім обмеження пересування зазнає також інвалідності у соціальному сенсі, адже вона не може вільно пересуватись і комунікувати з іншими людьми через відсутність пандусів, ліфтів, переходів пристосованих до потреб людей з інвалідним візком. У такому випадку фізичні особливості людини не заважають їй бути частиною суспільства, в якому вона живе, але значення та ярлики, які приписуються інвалідності, створюють таку проблему. [11, с. 39]

Варто згадати випадок, коли у 2012 році за позовом Президента Туреччини Р.Т. Ердогана до Г. Кишанака, заступника голови Партії миру та демократії Туреччини (BDP), Вищий суд Туреччини виніс рішення про стягнення штрафу в розмірі шість тисяч турецьких лір за використання словосполучення «бути шизофреніком» (тур. *'şizofrenik olmak'*). Таким чином суд визнав, що термін «*шизофренік*» є образливим, що викликало велике обурення Голови федерації спілок осіб з шизофренічною хворобою, психіатра, доцента, доктора медичних наук Халдуна Сойгюра, який у своєму інтерв'ю пресі висловився так: «*şizofreni tıpkı yüksek tansiyon ve şeker hastalığı gibi bir hastalıktır. İnsanlar birbirlerine 'seni hipertansiyonlu seni', 'seni multipl sklerozlu seni' diyerek hakaret ediyorlar mı? Etmiyorlar. İnsanlar birbirlerine gerizekâli diye de hitap ediyorlar. Bu da yanlış. Oradada zeka geriliği olan insanı aşağılatmış oluyorsunuz.*»[23] – «Шизофренія – це таке ж захворювання, як високий тиск і цукровий діабет. Люди принижують один одного, кажучи «ти – хворий на гіпертонію» чи «ти – хворий на розсіяний склероз»? Ні. Люди кажуть один на одного «розумово відсталій». Це також неправильно. Таким чином, ви принижуєте особу з розумовою відсталістю».

На жаль, рішення суду фактично визнає, що термін, який слід вживати у якості назви захворювання особи як медичний термін, діагноз, є таким «що порушує права людини, принижує». Складність під час перекладу текстів соціальної сфери та підбору еквіваленту полягає у тому, що термін, який має первинне «медичне» або «юридичне» значення, може набути сильної негативної конотації, що своєю чергою може образити реципієнтів. На наш погляд, під час перекладу соціальних текстів слід використовувати адаптацію, як особливий вид міжмовного посередництва. Політкоректність, реалізована за допомогою набору лексичних засобів та у деяких

випадках евфемізації, дозволить уникнути небажаних негативних наслідків акту комунікації та реалізує принцип безбар'єрності спілкування. Адекватності перекладу текстів із термінами на позначення інвалідності можна досягнути за допомогою використання перекладацьких трансформацій: калькування, генералізації значення, заміни тощо.

5) Семантика, з якою термін використовується у побутовій сфері. Для визначення стану здоров'я людей з різними видами інвалідності, в турецькій мові використовуються велика кількість лексем, наприклад: *sakat, özürlü, engelli, çürük, kör, sağır, topal, çolak, gerizekâli, deli, felçli, yatalak, bunak, bakıma muhtaç, yardıma muhtaç* та інші, що є ментально-інтелектуальним продуктом, в якому закодоване сприйняття оточенням людей з інвалідністю як «ненормальних», а не нормальних. Така традиція класифікувати людей з інвалідністю на «нормальних» і «не нормальних» зовсім не нова. [20, с. 7]

Сучасні соціологічні дослідження, приділяють увагу вивченню природи такого явища як *автоматична категоризація соціального середовища*, яке полягає у тому, що об'єкти, із якими стикається людина, одразу співвідносяться її психікою із раніше засвоєним досвідом, уже відомими схемами. Соціальним наслідком такої реакції є формування упередженості та стереотипів – абстрактних структур, які пов'язують факт належності до певної групи із набором рис чи поведінкових характеристик. Відповідно до результатів, отриманих у ході соціологічних досліджень, вплив стереотипів на установки та поведінку людини є несвідомим – стереотипи автоматично застосовуються до членів стереотипної групи. [7, с. 75]

Різного виду дискримінація є найдавнішим і найпоширенішим судженням і поведінкою в історії людства. Особи з інвалідністю є одним із соціальних сегментів, які зазнавали дискримінації ще з найдавніших часів. Негативне ставлення суспільства до них зародилося ще в первісних громадах; суспільство завжди сприймало людей з інвалідністю як спокуту за власний гріх, покарання гнівних богів, або ж як паразита, який експлуатує і споживає створені іншими матеріальні цінності, не роблячи жодного власного внеску, таким чином збіднюючи їх. Ці суперечливі почуття закріпилися і вкоренилися у підсвідомості суспільства надовго. [18, с. 8] У зв'язку з цим, на відміну від низки груп інших термінів, слова та вирази на позначення осіб з інвалідністю з часом набувають негативної конотації. Наприклад, лексема «*engelli*» функціонує у різних висловах, які можуть бути сприйнятими як образливі «*Herkes engelli adaydır*», «*Sevgi engel tanmaz*», «*Asıl engel kalplerdedir*», «*Onlar melektir*». [15]

Розглянемо також до прикладу лексему «*deli*» – «божевілля» та похідну від неї «*delilik*» – «божевілля». Під божевіллям розуміється поведінка, яка характеризується певними аномальними психічними або поведінковими моделями. Ще давні греки вважали, що недуги розуму нічим не відрізняються від хвороб тіла. На додаток, вони розглядали психічні та фізичні захворювання як причини дисбалансу тілесного. У часи Стародавнього Риму зародилося розуміння того, що сильні емоції можуть спричинити тілесні недуги. Варто згадати, що римляни також підтримували гуманне ставлення до людей з психічними розладами. Однак, у часи Середньовіччя прогресивні ідеї греків і римлян поступово почали

зникати і вже у наш час клеймо «божевільного» часто не має жодного медичного значення і найчастіше використовується як образа або у відповідь на те, що хтось робить щось нерозсудливе. Таким чином, у сучасному вживанні термін «божевільня» є неформальним, ненауковим терміном, що означає «психічна нестабільність».[13]

У турецькій мові є лексема «*çürük*», яка функціонує у значенні «*гнилий, зіпсований*», а як медичний термін використовується на позначення карієсу – *çürük diş* (зуб із карієсом). Крім того, тривалий час цей термін використовувався для позначення особи, яка не може служити в армії через стан здоров'я, а медична довідка, що підтверджує такий стан, мала назву *çürük raporu*. «*Kişinin askerlik yapmasına engel olacak şekilde bir engeli, rahatsızlığı yada psikolojik rahatsızlığı varsa çürük raporu alarak askerlikten muaf olur.*»[8] – *Якщо особа має інвалідність, хворобу або психологічний розлад, що не дозволяє їй проходити військову службу, вона звільняється від військової служби шляхом оформлення довідки про непридатність до військової служби.*

Натомість у повсякденному спілкуванні ця лексема може бути використана для приниження, образи іншої особи, віднесення до певної категорії: «*Çocuk hastaneden çıktı, askerlik müracaatını yaptı, şubeden 'sen çürüksün' diye geri çevirmişler.*» – «*Хлопець вийшов з лікарні, пішов стати на військовий облік, а у військкоматі його не прийняли, кажучи 'ти – непридатний'.*» [21, с. 209]

Слід зазначити, що наявність негативної семантики та використання цього терміна в якості образи призвело до заміни його у законодавчих актах, зокрема, у 2013 році Законом № 6462 від 25/4/2013 року цей термін було вилучено із тексту законів, замість нього використовуються вирази «*askerliğe elverişli olmayanlar*» та «*askerliğe elverişli olmama*»:

«*25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun İnci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan "çürüklerin" ve "çürüklükleri" ibareleri sırasıyla "askerliğe elverişli olmayanların" ve "askerliğe elverişli olmama" şeklinde değiştirilmiştir.*» [9] – *Статтею 1 Закону від 25/04/2013 р. № 6462 визначення "непридатність" та "не*

придатний" у цьому пункті змінено на "непридатні до військової служби" та "бути непридатним до військової служби" відповідно.

Отже, наявність негативної конотації у лексемі, які виступають термінами на позначення інвалідності в офіційній документації, призводить до того, що з часом ці терміни визначаються неприйнятними, і такими, вживання яких слід уникати. Серед усіх типів текстів, що містять терміни на позначення інвалідності, найскладнішим для перекладу є саме тексти соціальної сфери та побутового використання, оскільки на сьогодні немає єдиного погляду або уніфікованих порад щодо вживання певної групи слів, термінологічний апарат дуже швидко змінюється.

Таким чином, терміноконцепти на позначення інвалідності – лексеми які мають набір семантичних компонентів та можуть функціонувати з різними конотаціями відповідно до комунікативного наміру та комунікативної ситуації, тому у процесі перекладу слід використовувати комплексний підхід до підбору еквіваленту. Формування термінологічного апарату термінів на позначення інвалідності відбувається у декілька взаємопов'язаних етапів: виникнення «номінативу» у медичній сфері для позначення хвороби або стану (медичний діагноз), впровадження такого номінативу у юридичну сферу у вигляді терміна, який використовується для оформлення відповідної документації та вживання його у законодавчих актах, функціонування лексеми у соціальній сфері та можливе набуття лексемою негативної конотації. У випадку виникнення у терміноконцептів негативної семантики, така лексема через обговорення у суспільстві поступово вилучається з вжитку, постає питання про заміну такого терміна в юридичних та інших документах. Отже, формування негативної конотації у термінів виступає чинником, що сприяє зміні термінологічного апарату.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибокому вивченні процесів набуття негативної конотації терміноконцептами на позначення інвалідності та специфіки їхнього перекладу, засобів підвищення соціальної обізнаності у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я / МОЗ України. URL: <https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/nacjonalnyj-klasifikator-nk-025.pdf> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
3. Кравець О.С. Концепт, науковий концепт та терміноконцепт у когнітивній лінгвістиці та соціокогнітивному термінознавстві / О.С. Кравець // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 28. С. 115-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2014_28_18 (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна "особа з інвалідністю" та похідних від нього : Закон України від 2 жовт. 2018 р. Редакція від 01.01.2022. № 2581-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-19/ed20220101#Text> (дата останнього звернення 03.02.2022 р.)
5. Стасюк Т.В. Основні мета поняття соціокогнітивного термінознавства: терміноконцепт. Kluczowe aspekty naukowej działalności 2013. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemysł, 2013. Vol. 10. С. 33–35.
6. Стасюк Т.В. Прологomenи соціокогнітивного термінознавства та соціокогнітивна інтерпретація терміна / Т. В. Стасюк // Термінологічний вісник: зб. наук. праць / Інститут української мови НАН України. К., 2019. Вип. 5. С. 55- 64. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/1572> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
7. Яременко С. О. Когнітивні упередження як внутрішній фактор ефективності дезінформації у засобах масової інформації. Інформація і право. 2015. № 1. С. 74-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_1_11 (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
8. Askerlik Çürük Raporu İşe Girmeye Engel mi? *Askerkolisi.com* :webpage. URL: <https://askerkolisi.com/2021/06/21/askerlik-curuk-raporu-ise-girmeye-engel-mi/> (дата останнього звернення 04.02.2022 р.)
9. Askerlik kanunu. No. 1111. Kabul Tarihi 21/6/1927. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1111.pdf> (дата

- останнього звернення 03.02.2022 р.)
10. Baykan Z. Özürlülük, engellilik, sakatlık nedenleri ve korunma. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 2000. Cilt 9, № 9. URL: <https://www.ttb.org.tr/STED/sted0900/4.html> (дата останнього звернення 04.02.2022 р.)
 11. Burcu E. Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2011. Cilt 28, №1. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/603880> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
 12. Çaha H. Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri. *İnsan ve Toplum Dergisi*. 2016. Cilt 5, №10.S. 123-150. URL: <https://insanvetoplum.org/content/6-sayilar/10-10/7-m0122/havva-caha.pdf> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
 13. Delilik. *Stringfixer* :webpage. URL: <https://stringfixer.com/tr/Insanity> (дата останнього звернення 03.02.2022 р.)
 14. Engellilerin haklarına ilişkin sözleşme : Milletlerarası sözleşme. Karar Sayısı : 2009/15137. Resmî Gazete 14 Temmuz 2009 SALI Sayı: 27288. URL: <https://insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf> (дата останнього звернення 04.02.2022 р.)
 15. Engelliliği Yanlış Tanımlıyoruz. *Engelli Malzemeleri Ofisi* : webpage. URL: <https://www.emoteknoloji.com/engelliligi-yanlis-tanimliyoruz/> (дата останнього звернення 04.02.2022 р.)
 16. Erişkinler için engellik değerlendirilmesi hakkında yönetmenlik. Resmî Gazete 20 Şubat 2019 ÇARŞAMBA Sayı : 30692. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-2.htm> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
 17. Hastalıkların ve İlgili Sağlık Sorunlarının Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması. URL: <https://shgmsgudb.saglik.gov.tr/TR,6220/icd-10-trm-hastalik-ve-saglik-girisimi-siniflandirma-sistemleri-gelistirilmesi.html> (дата останнього звернення 03.02.2022 р.)
 18. İçliT. Ayrımcılığın tarihsel kökleri & engellilere yönelik ayrımcılık. *Yörünge Dergisi*. 2019. №3. S. 3-9. URL: <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/Y% C3%B6r% C3%BCnge-Dergi-3-min.pdf> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
 19. Kanun ve kanun hükmünde karamelerde yer alan engelli bireylere yönelik ibarelerin değiştirilmesi amacıyla bazı kanun ve kanun hükmünde karamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. No. 6462.Resmî Gazete 3 Mayıs 2013 CUMA Sayı :28636. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm> (дата останнього звернення 04.02.2022 р.)
 20. Karataş K., Oran B. Engelliler: siyasetin periferinde kalanlar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*. 2007. Cilt 7, №2. S. 4-19. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/761925> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)
 21. Kudat A. Kirvelik: sanal akrabalığın dün ve bugün. Ankara: *Ütopya Yayınevi – Antropoloji Dizisi*, 2004. 239 s.
 22. Şişman Y. Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 2012. Cilt 7, №28. S. 69–85.
 23. 'Şizofren' kararına tepki. *Hürriyet* : webpage. URL: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sizofren-kararina-tepki-22253520> (дата останнього звернення 03.02.2022 р.)
 24. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. URL: <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> (дата останнього звернення 05.02.2022 р.)

REFERENCES

1. Classifier of diseases and related health problems/ Ministry of Health of Ukraine. URL: <https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/nacjonalnyj-klasyfikator-nk-025.pdf> (Last accessed 05.02.2022)
2. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (Last accessed 05.02.2022)
3. Kravets O.S. Concept, scientific concept and terminological concept in cognitive linguistics and sociocognitive terminology/ O.S. Kravets// Scientific Bulletin of the UNESCO Department of Kyiv National Linguistic University. Philology, pedagogy, psychology. 2014. Issue 28. P. 115-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2014_28_18 (Last accessed 05.02.2022)
4. On amendments to certain legislative acts of Ukraine concerning the application of the term "person with disability" and derivatives thereof: Law of Ukraine of October 2, 2018. Edited on 01.01.2022. № 2581-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2581-19/ed20220101#Text> (Last accessed 03.02.2022)
5. Stasyuk T.V. Basic metaconcepts of sociocognitive terminology: terminological concept. Key aspects of scientific activity 2013. Materials of the IX International scientific-practical conference. Przemysł, 2013. Vol. 10. P. 33–35.
6. Stasyuk T.V. Prolegomena of sociocognitive terminology and sociocognitive interpretation of the term/ T.V. Stasyuk // Terminological Bulletin: coll.ofscient.papers / Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine. K., 2019. Issue 5. P. 55-64. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/1572> (Last accessed 05.02.2022)
7. Yaremenko S.O. Cognitive prejudices as an internal factor in the effectiveness of disinformation in the media. Information and law. 2015. № 1. P. 74-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2015_1_11 (Last accessed 05.02.2022)

Conceptual components of terminological concepts for disability denotation in modern Turkish**M. P. Tsvyd, G. Y. Spotar-Ayar**

Abstract. The scientific research is devoted to the study of the conceptual components of terminological concepts for disability denotation in modern Turkish. The paper investigates the specifics of terms for the designation of people with disabilities, their semantic component and the connotation they function with in different discourses and are used with in different communicative situations. It analyses the process of the influence of the negative connotation of the terminological concept on the change of the terminological apparatus and the creation of a new substitute term, which has no negative meaning. Additionally, it outlines the problems of terminological disorganization and finding the equivalent in the translation of lexemes for the designation of people with disabilities.

Keywords: term, disability, person with a disability, terminological concept, Turkish language.